



SÎRET ESERLERİNE GAZELİN GİRİŞİ VE HASANOĞLU'NUN KİTÂB-I SÎRETÜ'N-NEBÎ ESERİNDEKİ GAZELLER

Seyfettin ALTAYLI*

ÖZ

İslam dini Türkler tarafından X. yüzyılda Karahanlı hakanı Satuk Buğra Han zamanında kabul edilince Kur'an ve hadisleri daha iyi anlamak gayesiyle Arapça öğrenme ihtiyacı doğmuş, zamanla Arapça bilim, Farsça da edebiyat dili olarak kabul görerek Türkçeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Büyük Selçuklu Devleti Farsçayı devlet dili olarak kabul edince Farsça, Fars kültürü Anadolu'ya taşınmış; Türkçe, Arapça ve Farsçanın baskısı altına girmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflamasıyla oluşan beylikler döneminde Türkçeciliğe dönüş başlamıştır. Türkistan'dan gelen Yesevîlik, Haydarîlik, Bektaşîlik, Babailik gibi tarikatlarla mensup alperen dervişler oba oba dolaşarak halka tasavvuf düşüncesiyle birlikte Moğol zulmüne karşı katlanma gücü, mücadelecî duygular aşılamıştır. Bu yüzyıllarda Anadolu'da Ahmed Fakih, Yunus Emre, Azerbaycan'da ise Hasanoğlu gibi şairler yetişerek Türkçecilik akımını süratlendirmiştir. İzzeddin Hasanoğlu Türkçe şiirlerinde Hesenoğlu, Farsça şiirlerinde Puri Hesên mahlasını kullanmıştır. Hasanoğlu'nun şimdiye kadar sadece üç Türkçe ve iki tane Farsça şiiri bulunabilmiştir. 2010 yıllarında Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî adlı mesnevisi Finlandiya'da bir şahsi koleksiyoncudan satın alınarak Türkiye'ye getirilip Türk Dil Kurumu'na verilmiştir. Makaledeki gazeller bu eserden alınmıştır. Makalede Hasanoğlu, mesnevi, gazel, siyer, mesnevilere gazelin girişi konusunda bilgiler verilmiştir. Mesnevideki gazeller eserdeki kahramanlar ve edebî tiplerin diliyle yazılmıştır. Hasanoğlu, mahlasını mesnevinin yalnızca temmet kısmındaki gazelde anmıştır.

Anahtar Kelimeler: S. Hesenoğlu, Puri Hesên, Sîret, Siyer, Gazel, Mesnevi.

THE INTRODUCTION OF GHAZAL IN WORKS OF THE SÎRET TYPE AND THE GHAZALS IN HASANOĞLU'S KİTÂB-I SÎRETÜ'N-NEBÎ

ABSTRACT

The religion of Islam was adopted by the Turks in the 10th century during the reign of Satuk Bugra Khan, the ruler of the Karakhanid State. Thus, in order to understand the Qur'an and hadiths better, it has become necessary to learn Arabic. Over time Arabic was accepted as the language of science and Persian as the language of literature. Both languages significantly affected Turkish. The Great Seljuk State accepted Persian as the state language, thus causing Persian and Persian culture to be transferred to Anatolia. Over time, it came under the pressure of Turkish, Arabic and Persian. During the period of the principalities formed with the collapse of the Anatolian Seljuk State, a return to Turkish language began. These centuries poets such as Ahmed Fakih, Yunus Emre grew up in Anatolia and İzzeddin Hasanoğlu in Azerbaijan, causing the use of Turkish to accelerate. İzzeddin Hasanoğlu, uses the pen name Hesenoğlu in his Turkish poems and Puri Hesên in his Persian poems. Only three Turkish and two Persian poems of Hasanoğlu have been found so far. In the 2010s, Hasanoğlu's masnavi named Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî was purchased from a personal collector in Finland and given to the Turkish Language Association. In this article, information about Hasanoğlu, masnavi, ghazal, siyer, the entrance of the ghazal to the masnavi was given. The ghazals in the masnavi were written with the expressions of the heroes and protagonists. Hasanoğlu wrote his pen name in the last ghazal at the conclusion part of the masnavi.

Keywords: S. Hesenoğlu, Puri Hesên, Sîret, Siyer, Ghazal, Masnavi.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 11.01.2021; Yayına Kabul Tarihi: 15.05.2021

* Doç. Dr., Bakı Avrasiya Universiteti, Bakı-AZERBAYCAN; ORCID: 0000-0002-1283-4489, E-posta: altayli_s@yahoo.com

MESNEVİNİN BÖLÜMLERİ

1. Ağaz-ı kışşé-î velâdeti Séyyidil Mürselin ve Hâtemi Nebiyyin ve Hebibi Rebbil 'Âlemin
2. Kışşé-î Resûl Hezretiniñ mübârek gözleri ağrıyub kendü ağız yâri şefa olduğı kışsedir
3. Kışşé-î kişténi girifténi Mustafâ bâ Ebû Cehil le'îni-bi-vefâ
4. Kışşé-i mühâcireti Mustafâ berâyi Hedice el Kübrâ radiallahi 'anha
5. Kışşe velâdet emirül mö'minin ve imâmi el müttekin imâm 'Eli kerrema'llâhü veche
6. Kışşé-î-amiden vehyi Péygember sellalla'hu 'elélyhe ve selllem
7. Kışşé-î Müselmân şidden Ebû Bekir ve 'Osman ibn 'Affan radialla'hü 'anhuma
8. Zikr-i İslam 'Ömer radiallahü 'anha
9. Zikr-i mi'rac Resûlu'llah sellellâ'hü 'elélyhi vesellem
10. Zikr Kışşé-î inşikaķı kemer ve Hebîb Müselmân olduğı
11. Kışşé-î erze kerden Resûlu'llah hud ra ber ķebâ'ili 'Ereb
12. Zikr-i tâ Péygemberin ķaftani olan Yehüdî Tayan kışsesidir
13. Kışşé-î hicret Péygember sella'llâhu 'elélyhi ve sellem
14. Kışşé-î Miķdâd-ı ibn Esved el kendi ba siyase deķter hebbe birin mezahim
15. Zikr-i ķezay-i Bedir ba küffârı Kuréyş ve helak şoden-i Ebû Cehl-i le'în
16. Zikr-i ķezay-i Uhud ve şehid şodeni Hemze pehlüvân radiya'llahu 'anha
17. Zikr-i Kışşé-î ğezâi Hélyber
18. Zikr-i ğezâyı Beni Kuréyze Şâh-ı Merdân mancılığa koyub ķal'aya atdıķları kışsedir
19. Emirü'l mö'minin Ebû Bekriñ oğlu 'Ebdürrehman Müslimân olduğı kışsedir
20. Tanrı kılıcı Hâlid ibn-i Velid Müslimân olduğı ve Tañrı düşmanı Velid ibn-i Muğéyle cengi kışsesidir
21. Ğurab ķal'asınıñ alunduğı ğeza ve andağı ecâyibler ve Sam'am' olduğı ve Zati'l Nevar ağacın kesdikleri ve Şâh-ı Merdânun cengi kışsesidir
22. Mirķâl ibn-i Feşahü'l-Ebtâl ğezasınıñ kışsesi ve Şâhuñ ulu cengidür

23.Zât'ül-Ebatilde Esed ve Kéys le'înle olan ceng kişşesidir ve Tuğuñ kız ile olan kezasıdır

24.Mekkenün Şerefella'hu Te'ālā feth olduğı gezadur bu kişşe

XIII-XIV. yüzyıllarda yazılan mesnevilerin asıl konusu ahlak ve tasavvuf olmuştur. Dinî ve ahlaki konuların en eski çağlardan beri Türklerin toplum yaşamında önemli bir yer tuttuğı bilinmektedir. Eski Türklerde mitolojik çağlardan başlayarak oluşturulan manzum destanlar, sagular, koşmalar, türküler hem dinî-ahlaki, mistik, lirik hem de didaktik karaktere malik olmuştur. Anadolu ve Azerbaycan'da XIII-XIV. yüzyıllarda yazılan mesneviler XV. yüzyılda yazılanlardan oldukça farklıdır, çünkü bu yüzyıllarda yazılanlar ilk örnekler olduklarından belirli yönlerden noksan ve özellikle de vezin yönünden kusurludurlar.

Bilindiğı gibi Anadolu'da *Sîretü'n-Nebî* adlı birçok eserler yazılmıştır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Erzurumlu Mustafa Darir'in (ö.1393) yazdığı *Siyer-i Nebî* (Tergib, 2010, s. 227), Türk edebiyatının ilk manzum siyerini yazdığı ileri sürülen Veli'nin *Sîretü'n-Nebî* (Özfirat, 2014, s. 93), Ahmed adlı şair tarafından XV. yüzyılda yazılan *Manzûm Sîret-i Nebî* (Karabey vd. 2016, s. 11), Amasyalı Münirî İbrahim Mehmed Çelebi (ö. 1520) tarafından yazılan *Manzum Siyer-i Nebî*, Alaşehirli Kadı Veysî olarak bilinen Üveys b. Mehmed'in (ö.1628) yazdığı *Dürretü't-Tâc fi Sîret-i Sâhibi'l-Mîrâc* (Tergib, 2010, s. 228) gibi eserleri örnek olarak gösterebiliriz.

Siyer, *seyr* سیر mastarı sözlükte gezmek ve yürümek (Develioğlu, 2013, s. 1195) anlamında olup bazı âlimlere göre başlangıçta maddi yürüyüş için kullanılsa da daha sonra *selefin yolu, tarikat ve mezhep; yordam, yöntem, gidişat, davranış, hareket, hayat tarzı, ahlak, sıfatlar* biçiminde anlamlandırılmıştır (Şulul, 2019, s. 19). *Sîret* ve çoğulu olan *siyer* daha sonra Hz. Muhammed'in davranışları, hayatı ve bu gaye ile yazılan eserlerin adı olmuştur (Toven, 2004, s. 666; Kaya, 2007, s. 665; Sami, 2010, s. 1084; Şulul, 2019, s. 22). Hasanoğlu da *Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî* adlı bu eserini Hz. Muhammed'e, onunla birlikte Hz. Ali'nin cenklerine adanmıştır (Altaylı, 2018, s. 139). *Siyer*in terim olarak İslam dininde Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen iki türü vardır. Biri bilimsel *siyer*, diğeri de Hz. Muhammed'in doğumundan vefatına kadar hayatını, çevresini; Kur'an'ı, İslami rivâyetleri ve diğelerini esas alarak tayin ve zaman yönünden inceleyen bilim dalıdır (Şulul, 2019, s. 22). *Sîret*, Kur'an-ı Kerim'in Tâhâ suresinin 21. ayetinde *durum* anlamında ve hadislerle bazı rivayetlerde *tutum, davranış biçimi* olarak geçmiştir (Yaman, 2009, s. 316).

Arapçadaki *iki-iki* anlamına gelen *mesna* kelimesinden türetilen ve önce Fars edebiyatında görülen (Çiçekler, 2004, s. 321) mesnevilerde genelde destanî, dinî, tasavvufi, bilimsel, hiciv, didaktik ve menkıbe karakterli konular işlenmiştir (Şentürk vd. 2014, s. 246).

Mesnevilerin asıl özelliğı vezinde birlik, vezinlerin mesnevinin konusuna ve anlamına uygun seçilmesi, içlerinde gazel ve kasidelerin olmaması idi. İlk mesnevi yazarlardan Ayyuki, belirtilen kuralı bozarak *Varga ile Gülşah* adlı mesnevisine gazel ilave etmiştir (Çiçekler, 2004, s. 321). Ayyuki'nin ardınca *Emir Hosrov Dehlevi Kırânü's-sâ'deyn, Ubeydi Zakanî de Uşşakname* adlı mesnevisinde gazellere yer vermiştir (Çiçekler, 2004, s. 321). İzzeddin Hasanoğlu da Ayyuki'nin başlattığı bu geleneğı uymuş ve üzerinde çalışılıp bitirilen bu mesnevisine gazeller ilave etmiştir.

Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra Fars edebiyatı vasıtasıyla aruz vezniyle şiirler yazmaya başlayınca hece vezni geleneğıne en yakın olan *mütekârib, remel* ve *hezec* gibi aruz kalıplarını kullanmışlardır (İpekten, 2015, s. 140).

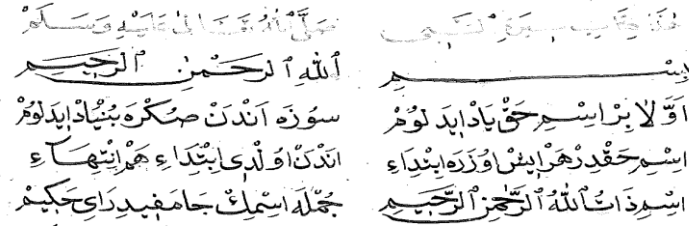
Arap şiiri, ilk çağlarda çölde deve üzerinde giden Arapların basit türküler ve manzum atasözlerini söylemeleriyle başlamış ve gittikçe bedevilerin toplum hayatında önemli bir yer kazanmıştır. Arap şairleri karşıdakileri büyülemeğe çalışan ve söz söylemede son derece üstün yeteneğe sahip kimseler olarak kabul edilmiştir. Onlar kabilelerinin asaletini, kahramanlığını, cömertliğini, savaşlarda gösterdiği yiğitliği olağanüstü öğelerle abartılı biçimde överek kabile mensuplarına düşmanla savaşma gücü aşılmiş, düşmanı da aynı biçimde yererek sarsmaya çalışmıştır. Her Arap kabilesinde mutlak surette bulunan birkaç şairin toplumda oluşturdukları etki, onlara mücadelelerde başarı sunan kaynaklar olmuştur. Bu şairlerin söyledikleri kasidelerin gayesi kendilerinden olanı övmek, olmayanları ise yermektir (Levend, 2008, s. 184). Arap şirinde vezin, hecelerın uzunluk ve kısalığına göredir ve ilk kullanılan vezin recezdir (Levend, 2008, s. 186).

Gazel, Arapçada “kadınlarla sevgi konusunda konuşmak ve söyleşmek” anlamındadır. Bunlar önceleri bir nazım türü değil, kasidelerin başında “nesîb” (Kasidenin başlangıcındaki tasvir kısmı) anlamında aşktan ve sevgiliden bahseden bölümlere denmiştir. Daha sonralar ise sevgili, aşk, şarap, bahar konularındaki duyguları anlatan şiirler için söylenmiştir (İpekten, 1996, s. 440; Alıcı, 2014, s. 87). Farsların İslam dinini kabulünden sonra Arap edebiyatından Fars edebiyatına geçen gazel onların şiirlerinde *teşbîb* (Bir kadının, kızın güzelliğini şiirle övme), *nesîb* bölümlerinde yer almıştır. Fars edebiyatında gazeli ilk kullanan *Rûdegî* adlı şairdir. *Rûdegî*'den sonra *Enverî* ve *Unsurî* bu türü devam ettirmişlerdir. Önceleri kasidenin başlangıcında övülen kimselerin sevgililerinden söz edilmemiş, ancak *Gazairî-i Razî* (ö. 1034-1035) Gazneli Mahmud'a sunduğu gazeline onun sevgilisi *Ayaz'ı* anmıştır. Daha sonra Horasan'da kurulan devletlerde *nesîb* ve *teşbîb* daha da gelişerek kasideden ayrı bir bölüm olan gazeli oluşturmuştur (İpekten, 1996, s. 440-441). *Matla* adlanan ilk beyti *murassa* yani iki mısrası birbirine kafiyeli olan gazellerde kafiye *aa, ba, ca...* biçimindedir. Matladan sonra gelen beyte *hüsnü matla* son beyte *makta*, ondan önceki beyte de *hüsnü makta* denmiştir. Şairin adı veya mahlası *makta* beytinde geçmiştir. En güzel beytine ise *şah-beyit* veya *beytül-gazel* denmiştir. Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmış, dört beyitten oluşan gazeller ise çok azdır. Hazırlanan eserde üç beyitlik gazeller de vardır. Gazeller genel olarak 5, 7, 9, 11 gibi birbirini takip eden tek sayılı beyitlerle yazılmışlardır. 15 beyitten uzun olan gazeller de yazılmış, bunlara daha çok Ahmedî ile Nesîmî'de rastlanmaktadır (İpekten, 2015, s. 19).

Türk edebiyatında ilk gazelleri XIII. yüzyıl şairleri yazmıştır. Kâşgar, Balgasun ve Yedisu bölgelerinde İslam dinini kabulden sonra Karahanlılar döneminde eski Türkçe ile eser yazma geleneği gelişmiş ve *Hakâniye Türkçesi* adlı bir yazı dili oluşturulmuştur. Bu yazı geleneği Selçuklu Devletinin hâkim olduğu XIII. yüzyılda resmî dilin Farsça olması sebebiyle daha çok Farsça şiirler yazılmış, ancak bu dönemde aynı zamanda Türkçe şiirler yazan şairler de ortaya çıkmış ve böylelikle klasik Türk edebiyatının temelleri atılmıştır (Turan, 2007, s. 158-160; Bayram, 2009, s. 4). Anadolu sahasında *ladini* (din dışı) şiirler yazan *Hoca Dehhânî*, *Şeyyad Hamza*, *Mevlânâ Celaleddin Rûmî* (İpekten, 2015, s. 22); Azerbaycan sahasında ise Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu olan *Genceli Nîzamî* (ö.1214?) (Kanar, 2007, s. 183), sağlığında İslam dünyasında büyük ün kazanan ve Mevlana'ya bile etki eden, şiirlerine Hint, İran ve Türk şairleri tarafından nazireler yazılan *Hâkanî Şîrvânî* (ö. 1199) (Yazıcı, 1997, s. 168-169), *İzzeddin Hasanoğlu*, *Nebî* ve *Salih* (Dadaşzade vd. 1967, s. 71), *Zülfigar Şîrvânî* (Vurğun vd. 1960, s. 200), *Hümmam Tebrizî* (Levend, 2008, s. 222), *Evhadüddin Maragî* (Tokmak, 1995, s. 520-521), *Mahmûd-ı Şebüsterî* (1267-1320) (Karaismailoğlu, 2010, s. 401-402) gibi önemli söz ustaları gösterilebilir.

Hasanoğlu'nun Kitāb-ı Sîretü'n-Nebî Eserindeki Gazeller

Hasanoğlu'nun mesnevisi aşağıdaki beyitlerle başlıyor:



Hasanoğlu, Mesnevide ilk gazeli Hz. Âmine'nin diliyle (ağzından) yazmıştır. Hz. Âmine Hz. Muhammed'i dünyaya getirdikten sonra melekler onu defalarca alıp götürmüş, her götürüşte Hz. Âmine'nin yüreği ağzına gelmiş, melekler Hz. Muhammed'in göbek bağını kesip sünnet etmeden başlayarak gözünü sürmelemeye kadar birçok uygulamalar yaparak geri getirmiş ve her getirişte annesi onu alıp bağrına basmak istese de uygulamalar bitmediğinden melekler engel olmuş ve bunların yapılıp bitirilmesinden sonra ancak getirip kendisine vermişlerdir. Hz. Âmine hasretle beklediği oğluna kavuşunca çok sevinmiş, kucağına alır almaz hemen yüzünü açıp bakmış ve o anda bir anne olarak yavrusuna kavuşmanın verdiği duygularla yüreğine su serpilmiştir. Hasanoğlu onun duygularını aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

Me fā î lün/Me fā î lün/Fe ū lün
Âmine hātūn yérinden çurdi tiz
Vardı oğlunuñ yüzünü gördi tiz 436

Ki tábān yüz[i] nūri māha beñzer
Melekler kıl kibi ol şāha beñzer 437

Egerçi şureti insāna beñzer
Velî başdan ayağa cāna beñzer 438

Kamālına érişmez 'aқıl-idrāk
Camalı **Yusuf-i Ken'āna** beñzer 439

Gözinüñ baқışından cān ezilür
Totağı le'l ile mercāne beñzer 440

Yüzinüñ rengi gülden dehi tāze
Koşusu müşke ne réyhāne beñzer 441

Vücutinden év ici cennet oldı
Bu uçmaқ şāhı ol **Rizvāne** beñzer 442

وَأَرَدِي أُغْرِبُكَ بُوَيْبِي كَوْرِدِي نِيْزُ أَمِينَهُ خَانُوْنَ يَرِنْدَنْ طَلُوْرِدِي نِيْزُ
مَلِكَا رُقُوْلُ كَيْبِي أُوْلُ شَاهَه بَكْزِرُ كِه تَابَان بُوْر نُورِي مَاهَه بَكْزِرُ
وَلِي بَشْدَنْ أَبَاغَه جَانَه بَكْزِرُ كِيْچَه صُوْرِي اِنْسَانَه بَكْزِرُ
جَمَالِي بُوَيْبِي كَمْعَاتَه بَكْزِرُ مَنَا لِيْنَه اَرِشْمَز عَقْلُ اِدْرَاكُ
طُوْطَاغِي لَعْلِيْلَه مَرْجَانَه بَكْزِرُ كُوْرِي نُوْلُكُ بَاقِيْتِيْمَدَنْ جَان اَزِيَاوُ
فُوْئِي سِيْمَنَكَه نَه رِيْحَانَه بَكْزِرُ بُوْرِي نُوْلُكُ رَنَكِي كُوْلْدَنْ دِيْجِي نَاوَه
بُوْاچِمَانِي شَاهِي اُوْل رِيْضَوَانَه بَكْزِرُ صُجُوْرِي نَدَنْ اُوْاچِي جِيْتَا وُلْدِي

Divan Edebiyatında böylesine sanatlı söyleyiş çok nadir eserlerde görülmekte ve bu da Hasanoğlu'nun büyük bir sanatkar şair olduğunu ispat etmektedir. Diğer taraftan mesnevisinin yaşadığı çağdan takriben beş yüz yıl sonra istinsah edilmesi de onun büyüklüğünün başka bir delilidir. Hasanoğlu, Hz. Muhammed'in doğumundan bir müddet sonra olayı duyanların gelip onu görmeleriyle birlikte duydukları hayranlığı onların diliyle söyle dile getirmiştir:

Didiler bu 'eceb insân mudur ki,
Yâ âdem şuretinde cân mudur ki 454

Melâik dehi bu hüsnile olmaz
'Eceb bu cân cânan mudur ki 455

Bu dünyâ halkına hic beñzemez bu
Bize **Hak**dan 'eceb mihmân mudur ki 456

Yüzine bakmağa gözler doyulmaz
'Eceb bu bir ulu sulţân mudur ki 457

Koşusu cân dimâğın tâze kıldı
Şacı müşki bigi yâ réyhân mudur ki 458

Ay almı nûri rövşendür güneşdir
'Eceb yüzi mâh-i tabân mudur ki 459

Gözine bakıcağ cânlar üzilür
'Eceb cadû mudur fettân mudur ki 460

Şacı zülmet yañağı nûra beñzer
Dodağı çeşme'i héyvân mudur ki 461

Anadan böyle oğlan çoğduğı yok
'Eceb bu bir ulu bürhân mudur ki 462

دیدا و حوصو رینده جان ممدز کی	دیدی بو عجب انسان ممدز کی
عجب بوجان جانان ممدز کی	ملائک دخی بوحسب بیلله اولمز
بیزه حقدن عجب مهمان ممدز کی	بودنیا خلقینه هیچ بکر مکر بو
عجب بویر اولوسلطان ممدز کی	یوزینه بقیغه کوز کرد بلمز
عجب منک بیک یار حجان ممدز کی	غوی حجان دماغین نازه قلدی
عجب یوزی مه تابان ممدز کی	اخالقی نور ی دوشندز کوشندز
عجب یاده و ممدز قتان ممدز کی	کوزینه باقی جانلار یوزیلوز
دداغی جشمه حیوان ممدز کی	عجب ظلمت یکاغی نوره بکوز
عجب بویر اولویرهان ممدز کی	آنادن بویله اوغلان طندخی یوق

Hasanoğlu üçüncü gazelini ise Hz. Hatice'nin diliyle yazmıştır. Onun Hz. Muhammed'e duyduğu aşk aşağıdaki beyitlerle dile getirilmiştir:

Remel bahri (Fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilün)
Didi yā **Rebb** bu melek mi yāhūd bir insān mıdur
Yahud insān şuretinde bu 'eceb bir cān mıdur 1646

Gözleri yağma kılar köñüller ilin ser-te-ser
Kirpigi cāna batar oqlar urur péykān mıdır 1647

Kimse bilmez lebleriniñ rengini kim nicedir
Fehm édilmez kıan mıdır yā kıana beñzer cān mıdır! 1648

Ḥaḳ yaratmadı deḫi bunuñ bigi ādem velî
Cümle 'ālem ḫalkına bu bir 'eceb sultān mıdur 1649

Gözlerinüñ derdi delmiş idi ðertlü bağırımı
Kirpigimden dökülen yaşlar mıdur yā kıan mıdur 1650

یا خود انسان صورتی نه بو عجب جانمدر	دیدی یاریت بوملک می یا خود بر اینسانمدر
کریکی جانته بتر اولقلر اور پیچانمدر	کوزلری یما فلور کولکلر این سرتسدر
فهم ایلن قانمدر یا فانه بکر جانمدر	کیسه بلن لبلرینک رینکی کونجدر
جمله عالم خلقینه بو عجب سلطانمدر	حق بر تمامدی دخی یونک بکی ادم و ی
کریکدن دوکان باشلر ممد یا فانمدر	کوزلرینک درد دی دلیسیدی درنلو بر می

Hasanoğlu mesnevideki bir başka gazelini Mikdâd bin Esved'in dili ile söylemiştir. Mikdad bin Amr, İslam dinini ilk kabul eden yedi kişiden biri, Hz. Muhammed'in okçusudur. Medine'ye hicret ettiklerinde onu amcasının kızı Dubâa ile evlendirmiş ve nikâhlarını kendisi kıymıştır. Uhud Savaşı'nda orduyu Hz. Hamza ile birlikte yönetmiş, Bedir savaşında bir elini yitirmiş, İslam'ın ilk süvarisi *Fâris ü Resulu'llah* lakabını almış, 653 yılında yetmiş yaşında *Cürf* denilen yerde vefat etmiş, Halife Hz. Osman tarafından cenaze namazı kılınarak Medine'deki *Bakî* mezarlığında defnedilmiştir (Ertürk, 2005, s. 49-50).

Tarihî gerçekler yukarıdaki gibi olsa da Hasanoğlu sanatkâr kudretiyle ayrı bir Mikdad, amcasının kızı ve sevgilisi olarak da Miyase adlı bir edebî sima yaratmıştır. *Miyase*'nin babası kabile beyidir ve kızının yüksek tabakadan biriyle evlenmesini istemektedir. Miyase de kahraman bir kızdır ve kendisi gibi pehlivan, kahraman birisiyle evlenmesini dilemektedir. Ebu Cehil ona elçi gidince Miyase bunu fırsat bilerek her tarafa haber yollayarak gençler arasında yapılacak yarışmada birinci olanla evleneceğini bildirmiş ve o gün yapılan yarışmada Mikdad herkesi, sonunda da Miyase'yi yenerek herkesin huzurunda aşkını ilan etmiştir. Ancak babası onların evliliğine karşı çıkmış, Mikdad'dan başlık olarak üç ay içinde çokça mal, altın, gümüş getirmesini istemiş, o da bunları denkleştirmek için gurbete çıkmaya kara vermiş ve Miyase'ye bu şiirle veda etmiştir:

Hezec bahri (Mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ülün)
Nigâra 'eşküñüñ feryâd elinden
Ki qalmaz hicrũñũñ âzâd elinden 5539

Eridüm mûm bigi hicrân odından
Bugün sen yüregi polâd elinden 5540

Akıdur bağrumuñ kanı gözimden
Şu hũnî gözlerũñũñ dâd elinden 5541

Nicün köñlüñ baña yumşanmaz éy dost
Ki taş yumşandı ol **Ferhâd** elinden (dost)¹ 5542

Benüm tek 'eşküñüñ yokdur delüsi (elinden)
Ki cür'a icmişem üstâd elinden 5543

Geminden 'eşküñüñ kaygum budurur (elinden)
Ki bir gün olmadım hic şâd elinden 5544

Atañ dehi baña ne zülüm ider gör (elinden)
Kime varam ben ol bîdâd elinden 5545

Ne kâfirdürür vâ gören bunu kim (elinden)
Alalar **Şirini Ferhâd** elinden 5546

Cihâni yakıser bu hesret odı (elinden)
Alurlarsa seni **Mikdâd** elinden 5547

¹ Müstensih burada ve aşağıdaki mısralarda "dost" ve "elinden" kelimelerini kendince kafiyeyi tutturmak gayesiyle ilave ederek hata yapmıştır.

بَیْرَ نِیْكَازٍ شَیْرِ مِقْدَادٍ
بِكَارٍ عَشْفُوكُ فَرَادِ الْبِنْدِ كِهْ قَلَنْ هِرْ وَكُكُ اَزَادِ الْبِنْدِ
اَرِيْدُمْ مُومِ سِیْ هِجْرَانِ اُوْدِرَنْدِ بِنَكُونُ سَنْ بُوْرِكِ بُوْلَادِ الْبِنْدِ
اَقْبِدْرُ بَغْرِ مَوُكُ فَاثِنْ كُوْزِمِدَنْ شُوْخُوْنِ كُوْزَلِرْ وَكُكُ دَادِ الْبِنْدِ
بِجُوْنِ كُوْكَكُ بَكَا مِشَانُ اَحْیِ فِی كِهْ طَاشُ بُمِشَنْدِیْ اَوْلُ فَرِهَادِ الْبِنْدِ
بِنَوْمِ تَكُ عَشْفُوكُ بُوْقَدِرْ دَلُوْسِ كِهْ جُرْعَهْ اِحْمِشْ اَسْتَادِ الْبِنْدِ
عَمْدَنْ عَشْفُوكُ قَبْعُوْمِ بُوْدِرْ كِهْ بَرْتُوْنِ اَوْلَمْدَمْ هِیْجِ سَادِ الْبِنْدِ
اَنْكَ دِجِیْ بَكَا نِظْمِ اِيْدِرْ كُوْر كِهْ وَاْرْمَرْ بِنِ اَوْلِیْ دَادِ الْبِنْدِ
نَهْ كَافِرْ دُرُوْ كُوْرَنْ بُوْنِ كِبْرِ الْبِنْدِ اَللْرِشِیْرِیْ فَرِهَادِ الْبِنْدِ
جِهَانِیْ بَا فِیْسَرْ بُوْجِسْرَنْ اُوْدِیْ الْبِنْدِ اَلوْرْ كِرْسَهْ سَنِیْ مِقْدَادِ الْبِنْدِ

Burada bir konuya açıklık getirilmesi gerekmektedir. Sayın Bayram Özfirat tarafından yazılan *Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî'si* adlı makalede de aynı şiir yer tutmuştur. Bundan başka Hasanoğlu'nun mesnevisinde yer tutan aşağıdaki gazelle birlikte birçok beyit de aynı makalede sunulmuştur (Özfirat, 2014, s. 95-99). Bu gazeller anonim midir veya her iki gazelin geçtiği metinler aynı şaire, Hasanoğlu'na mı yoksa başkasına mı aittir de her iki şair de bunları almıştır. Bu konunun bilimsel yönden açıklanması gerekmektedir. Sayın Özfirat'ın Velî'nin eseri olarak ileri sürdüğü iddia ile ilgili bilgiler aşağıda açıklanacaktır.

Mikdad yavuklusuna veda ederek gurbete çıkmış, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Abbas ve Hz. Hamza'nın yönlendirmesiyle yolu Sâsânî ülkesinin başkenti Medain'e düşmüş, orada Nuşirevan'ın bin kişilik seçkin askeriyile tek başına yarışarak galip gelmiş ve Şah ona özel bir ev, hizmetçiler tahsis ederek yanında tutarak problemini halledeceği konusunda söz vermiş, ancak kafası devlet işlerine karıştığından Mikdad'ı unutmuştur. Diğer tarafta Miyase, babasının Mikdad'a verdiği vadenin dolmak üzere olup ondan bir haber alamadığından sıkıntı ve ıstırap içinde yollarını beklemiştir. İzzeddin Hasanoğlu, Miyase'nin diliyle aşağıdaki gazeli yazmıştır.

Remel bahri (Fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilün)

Éy yigidler serveri servi-revânım kıandasın
Gel ki yoluñda revân oldu revânım kıandasın 5762

Şametüñüñ heşretinden bu tenüm oldu heyâl
Şüretüñüñ firketinden yandı cânım kıandasın 5763

Éy heyâlî munisi bu kıaygusu çok köñlümüñ
Éy vüşâlî cân ilinden ermeğanim kıandasın 5764

Gice-gündüz yol gözedür gözlerim gözler seni
Gel ki kaldı yollarında dîde-bânım kıandasın 5765

Bülbül-ü zâram firâkında yaşım oldu revân
Éy boyı selvi yañağı gülistânım kıandasın 5766

Sen esirgerdiñ beni görseñ ki sensüz nicesi
Gice-gündüz göglere cıkdı fiğânım kıandasın 5767

Çoq cefâ kıldı belâlu köñlüme ayruluğuñ
Kanı 'ehdiñ éy vefâlu mihribânım kıandasın 5768



Bu şiir de önceki gazel gibi Sayın Özfirat tarafından yazılan makalede sunulmuştur (Özfirat, 2014, s. 100). Anılan makalede sayın Özfirat şu cümlelerle mesnevinin Velî adlı şaire ait olduğunu kaydetmiş ve şunları yazmıştır: “Müellif mahlas olarak Velî'yi kullanmıştır. Bu mahlas *Sîretü'n Nebî*'nin şu beyitlerinde geçmektedir.

Velî kaldı üçüncü nevbetüm hem
Hele şabr eyle durkıl şöyle bir dem (A 31b) ...

Ma'rifet hâşıl kıl iy kıardaş
Velî Kıl u kâlüh anda hiç yokdur yolu (A 493a) ...

Vaşfını didi Velî mevşûf idi
Adını didi Velî ma'rûf idi (A 495a)

Bu bilginin dışında şairin nerede yaşadığı, kimlerden eğitim aldığı, ailesi ve evresi hakkında eserin hiçbir bölümünde herhangi bir bilgi yoktur (Özfirat, 2014, s. 110).” Sayın Özfirat'ın ileri sürdüğü görüşlere katılmak mümkün değildir. Sunulan beyitlere bakarak onları Velî adlı bir şairin yazdığına inanmak imkânsızdır, çünkü Hasanoğlu'nun mesnevisinde Hz. Muhammed ile Ebu Cehil arasında Mekke halkının karşısında bir güreş müsabakası yapılmış ve bu yarış da özellikle Ebu Cehl'in ısrarı üzerine gerçekleşmiştir. Hasanoğlu bu sahneyi aşağıdaki beyitlerle dile getirmiştir:

Resûl bir zerrece deprenmedi hic
Şanasın kimse aña dinmedi hic 981

Dédi sen yâ **Mühemmed** cādūsın sen
Ve eger ne işbu zor kim éyledim ben 982

Eger bir çağa éylesem irerdim
Yerinden çağı ben asra sürerdim 983

Velî kaldı üçinci növbetüm hem
Hele şebr éyle durğıl şöyle bir dem 984

Pes varub oturdı şöyle bir zamān
Cün deri şovudi diñlendi hamān 985

رَسُولُ بُرِّدَ زَجَّةً دُرِّمَدِي هَيْجُ
دَدِي سَنَ يَا مُحَمَّدُ جَادُ وَسِينُ سَنَ
صَنَاسِنُ كَيْسَهَ اَكَادِمَدِي هَيْجُ
وَ اَكْرَهَ اَشْبُونُ زَكْرِكُمُ اَيْلِدُمُ بَنَ
اَكْرَبُ طَاغَهَ اَيَا سَمَ اَبْرَدُمُ
وَلِي قَلْدِي اَوْجَحِي نَوْبَتَوْمُ هَمُ
هَلَهَ صَهْرُ اَيْلَهَ دُرْغَيْلِ شَوْبِلَهَ بَرْدُمُ
جُونُ دَرِي صَوُودِي دُرْكَانْدِي هَمَانُ
بَسْ وَرَبَا وَتُرْدِي شَيْلَهَ بَرِزْمَانُ

984. beyitte geçen *velî* Farsça edattır ama, fakat, lakin anlamındadır. Sayın Özfırat'ın sunduğu (A 31b), (A 493a Ma'rifet hâşıl kıl iy kardaş; Velî Kıl u kâlûñ anda hiç yokdur yolu= Anlayış göster ey kardeş; Kılükalin yolu, anlamı yoktur), (A 495a Vaşfını didi Velî mevşûf idi; Adını didi Velî ma' rûf idi= Niteliğini söyledi, ancak nitelenmişti; Adını söyledi, ancak biliniyordu, tanınıyordu, meşhurdu).

Açıklandığı üzere Sayın Özfırat tarafından *velî* olarak sunulan kelimeler isim değildir. Özfırat'ın kaydettiği (A 31b) beytinde de Ebu Cehil işaret edildiği gibi bu kelimeyi edat olarak kullanmıştır. Ama, fakat, lakin anlamına gelen *velî* edatı bugün hem Kuzey Azerbaycan hem de Güney Azerbaycan'da sıklıkla kullanılmaktadır. Sayın Özfırat keşke (A 31b), (A 493a) ve (A 495a) beyitlerinin önündeki ve onları takip eden birkaç beyti de sunsaydı ve mesnevide geçen beyitlerle onları karşılaştırma olanağı bulunabilseydi.

Bir başka konu ise Velî'nin Sîretü'n-Nebî adlı eserinin yazma eser kütüphanelerinin çoğunda nüshasının bulunduğu ve bunların kiminin başının, kiminin sonunun, kiminin de hem başı hem sonunun olmadığı bilinmektedir ve bunu sayın Özfırat da aynı makalede açıklamaktadır (Özfırat, 2014, s. 110). Yine Sayın Özfırat tarafından aynı makalede Velî'nin Sîretü'n-Nebî'sinin bir başka nüshasının Yapı Kredi Servet Çifter Kütüphanesi 859 numarada kayıtlı olduğu ve bu yazmanın kayıtlarda Hasanoğlu'na ait olduğunun gösterildiği, yazmanın başının ve sonunun eksik olduğu, aynı yerde 823 numaralı yazmanın da Velî'nin eserinin başka bir nüshası olduğu ve bunun da başının ve sonunun eksik olduğu belirtilmiştir. Velî'nin eserinin bir diğer nüshasının da Süleymaniye Kütüphanesinde 00154 kayıt numarasıyla Muhammed Hakkı'nın eseri olarak gösterildiği kaydedilmiştir (Özfırat, 2014, s. 113).

Hasanoğlu'nun üzerinde çalışılarak yayım hazırlanan *Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî* adlı mesnevisinde herhangi bir noksanlık yoktur ve ileride de görüleceği gibi eserin temmet kısmında Hasanoğlu bir beyitte kendi mahlasını kullanmıştır. Mesnevide yer tutan gazellere gelince başka bir bölümde Yemen'de *Amr b. Ma'dikerib* adlı bir pehlivanın Padişah Haris'in emriyle dört bin savaşı alıp Hz. Muhammed'in üzerine yürümüş, Cebrail inip durumu Hz. Muhammed'e haber vermiş, o da ordusunu alarak Ma'dikerib'in ordusunu karşılamıştır. Ordular karşılaştıktan sonra Ma'dikerib meydana çıkarak er dilemiş ve karşısına çıkan Müslümanları şehit ederek böbürlenip Hz. Muhammed'den kendisine denk bir pehlivan yollamasını isteyerek Hz. Ali'nin adını anmış, o da dua ile Hz. Ali'yi meydana yollamıştır. Hz. Ali müthiş bir nara ile meydana girince Amr b. Ma'dikerib ona kim olduğunu sormuş Hz. Ali de kendisini şöyle tanıtmıştır:

Remel bahri (Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün)
Şâh-ı Merdân didi adımdır 'eyân
Kim cihân icinde meşhûram nişân 8527

Héyberüñ kapusını yıkan benem
Mancılık ile göge çıkan benem 8528

Ol 'Eli ibn-i Ebi Tâlib benem
Kâfir üzere dâ'imâ gâlib benem 8529

سَاءَ مَرَّ أَنْ دِيدِي أَدْمِدْرَعِيَاتِ كِرْجَمَانِ إِبْحِنْدَه مَسْمُورَمَنْبَانِ
تَجَبَّرُوكَ قِيُوسِي بَيْعِنَ بَكْرٍ مَيْلِغَلَه كَوَكَه جِقْنُ بَكْرٍ
أَوْلَجِي ابْنِ إِبْرَاهِيمَ كَافِرٍ أَوْزَرَه دَرِيمًا غَالِبَ بَكْرٍ

Ayrı bir gazele sebep olan olayın gidişatı ise şöyledir: Hz. Muhammed bir gün *Hişin Ğurâb* kalesini sorunca kimse seslenmemiş, Laküğ oğlu adlı birisi çıkararak orayı *Sebah oğlu Sam'am*'ın yönettiğini, *Zâtü'l-envâr* adlı bir ağaca taptıklarını söylemiş, Hz. Muhammed de onunla birlikte yedi kişiyi yollamıştır. Yola çıkan grup bazı olaylardan sonra kaleye varmış, kaledeki kâfirlerle çarpışmalar olmuş, en zor anda Hz. Ali yardımlarına koşarak meydana girip kâfirlere şöyle seslenmiştir:

Remel bahri (Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün)
Mancılığ ile göge ucan benem
Héyberüñ kapusını acan benem 9799

Mirhâbı bir zerb ile yaran benem
'Amrid ile 'Enteri kıran benem 9800

İbn 'emmü séyyid-i âdem benem
Püş-ü İslâm nâşiri hemdin benem 9801

Ben 'Eliyem Şāh-ı Merdānam beli
Korkmañ irdim Şîr-ü yézdānam beli 9802

مَجْلِبَغْلَه كُوكَه اَوْجَن بَنِم
مَرْجِي بَرَضِر بِلَه يَارَن بَنِم
ابن عَم نَسْتِد اَدَم بَنِم
بن علي يه شاه مردانه بيل
خَيْرُوك قَبُو سِيْنِي اجن بَنِم
عَر دِيْلَه عَنَنْرِي قَايَرَن بَنِم
بَيْتُك اسْلَام ناصِرِي هَم دِين بَنِم
قَرُوك اِبْرَدَم شِيْر بَزْد اَنه بيل

Kale fethedilmiş, Sem'em Müslümanlığı kabul eden oğlu tarafından öldürülmüş, Hz. Ali kalenin yönetimini Sem'em'in oğluna vererek orduyla birlikte Medine'ye dönmüştür.

Başka bir gazel *Zāti'l-Ebātil* denen yerde Esed ve *Kays* ile olan çarpışma esnasında dile getirilmiştir. İslam ordusu ile kâfirler karşılaşınca *Esed ibn-i Güvéylem* zırhını giyinmiş, silahlarını kuşanarak atına binip meydana girmiş ve İslam ordusundan karşısına çıkacak er dilemiştir. Çıkan yiğitleri şehit edince kibirlenerek; *Ya Muhammed! Pehlivanların hani, eğer onlar korktuysa Aslan'ın hani!?* deyince Hz. Muhammed de Hz. Ali'yi yollamış, Hz. Ali ona Müslüman olmasını teklif etmiş, ancak o kabul etmediği gibi çarpışmaya başlamadan önce kendisini Hz. Ali'ye karşı şu sözlerle övmüştür:

Remel bahri (Fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilün)
Kim **Esedven** ben ki şîr-ü-ner benim
Kim 'Erebde yalıñuz bir er benim 10789

Nice-nice pehlüvânlar kırmışam
Kim bugün dillerde üş ezber benim 10790

Pehlüvânların ciḥānıñ yazsalar
Cümlesi icinde ser-defter benim 10791

Héybetimden div-'ifritler kaçar
Kim kılan aşlanları ebter benim 10792

Baş kesici қан дökici çokdurur
Kamusından illāh kim bedter benim 10793

كِر اسْدُون بَنِكِه شِيْر بَزْد بَنِم
نِيْجَه نِيْجَه بَهْلَوَان لَر قَرْمَشَم
مَجْلَه سِي اِيْجِيْدَه سَرْد فَتَر بَنِم
كِر فِلَن اَصْلَان لَرِي اِبْتَر بَنِم
مُوْسِنْدَن اَلَه كِر بَدْتَر بَنِم
بَهْلَوَان لَر بِن جَمَانِيْكَ بَز سَلَر
هَيْبَتِيْكَ دِيُو عَقْر بِيْلَر قَبَار
بَاش كَسِيْجِي قَان دِيْ كِي جُقْدَر د

Hz. Ali de meydanda devran ederek kendini Ğalib'e Őu biçimde tanıtmıştır:

Remel bahri (Fā'ilātün/fā'ilātün/fā'ilün)
Şâh-ı Merdân didi Şîr-i ner benem
Kim güneŐden dųnyâda ezher benem 10795

Éy le'în ögme seni ħeddųni bil
Kim ciĥânda bî-bedel bir er benem 10796

Mancılıĝ ile havaya atılan
Ĥéyberi dutub yıĥan **Ĥéyder** benem 10797

Ulu leŐkerler basıcı kırıcı
Sarb ŐoŐunlar bozucu Őef-der benem 10798

Mirĥâb ile 'Enteri iki bicen
Ol ki cengi Őoldı defterler benem 10799

PadiŐâhlar héybetimden ditreŐųr
Kim 'ecâyib Őilere mezher benem 10800

İbn-i 'emmi **MuŐtafâyam Şîr-i Ĥaĥĥ** benim
Őarb ĥiŐârlar alıcı server benem 10801

Adımı Őormaĥ ne ĥâcetdir benim
Kim güneŐden rövŐen-ezher benem 10802

Şâh Merdân didi Şîr-i ner benem
Ay le'în ögme seni ħeddųni bil
Mancılıĝ ile havaya atılan
Ol ki cengi Őoldı defterler benem
PadiŐâhlar héybetimden ditreŐųr
Kim 'ecâyib Őilere mezher benem
İbn-i 'emmi MuŐtafâyam Şîr-i Ĥaĥĥ benim
Őarb ĥiŐârlar alıcı server benem
Adımı Őormaĥ ne ĥâcetdir benim
Kim güneŐden rövŐen-ezher benem

Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî mesnevisi *elhemdųlillah* redifli on beyitlik hatime ile sona ermiŐtir ve Hasanoĝlu da yalnızca bu gazelde adını anmıŐtır. Bu gazel harekesizdir. Mesnevinin birkaç yerinde de bazı mısralar bunun gibi harekesiz yazılmıŐtır.

Hezec bahri (Mefâilün/mefâilün/feülün)
Tamâm oldu kitâb el-ḥemdü li'l-lah
Acıldı ḥer niḳâb el-ḥemdü li'l-lah 12381

Calab lüṭfile köñül gözinden
Serildi gétdi cavâb el-ḥemdü li'l-lah 12382

Meḳalât nezmile zikr-ül metin
Hudâ kıldı neşib el-ḥemdü li'l-lah 12383

Güle sıyḳal urub ḥer nezerin
Ḳılındı cün ḥiṭâb el-ḥemdü li'l-lah 12384

And bezminde hem diller iciyiz
Vérildi bu hésâb el-ḥemdü li'l-lah 12385

Şu şé'ri söyledim eşlince tamâm
Cün kıldıḳ heşt-bâb el-ḥemdü li'l-lah 12386

Ki ḥer bâbında zikir olundı mövzün
Bülendi şeyḥ-şâbb el-ḥemdü li'l-lah 12387

HesenoḒlu bu ḥizmet eşiginde
Yüziñ oldı türâb el-ḥemdü li'l-lah 12388

Ahıl bir gün ömrümü hebâ' kıla
Topraḳ ecri-e'zâlarımı cüdâ kıla 12389

İlâhi şaḳla ol kişiniñ îmânını
Kim benüm ḥeṭtümü görüb duâ' kıla 12390
(HasanoḒlu, 1802, s. 736)

تمام الدى كتاب الحمد لله
ميرى قىتاب جلب لطفيله كوكل كه زندت
اجلدى هر نقاب الحمد لله
مقاله نظميته ذكر المتين
سرلدى كتدى جواب الحمد لله
كوله صيفل اورب هر نظرين
خدا قلدى نصيب الحمد لله
اند بزمينده هم دل را يجيز
فلندى جون خطاب الحمد لله
شوشرى سويلدم اصلجه تمامت
وردلدى بو حساب الحمد لله
كه هر يابنده ذكر اولدى موزون
جون قلدى هشت باب الحمد لله
حسن اوغلو بو خدمت ايشكنده
بلندى شيخ شباب الحمد لله
احيل بركون عمرى هيا قيله
يوزك اولدى نراب الحمد لله
طهراق اجرى اعظا الروى جدا قله
كوبنم خطوى كورب دعا قيله
الهي صقله اول كشيك ايمان

كثير الفضاير المعترف بالعجز والتقصير حسن التكري
تبرداران سرى عشيق معمود لاهن تلاميد عمر الوصفى
كاتب حواجه مشوق سرى غلظم غفر الله ذنوبها واستر
عبوبها اولين نظر وقرافير امين ١٢١٧ ص ١٧

Sonuç

İzzeddin Hasanoğlu mesnevisinin içine gazeller serpiştirmiş, ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu gazellerde kendi mahlasını yalnızca kitabın hatimesindeki gazelde;

Hasanoğlu bu hizmet eşiginde

Yüziñ oldı türâb el-ħemdülillâh biçiminde anmıştır. Diğer gazellerini ise mesnevisinde yarattığı ya da yararlandığı tanınmış kahramanlarının diliyle söylemiştir. Eserin orijinal nüshası henüz bulunamamıştır, ancak istinsah edilen bu nüshanın eksiksiz olması onun orijinalinden farklı olmadığını da ispatı niteliğindedir, yalnız müstensihthen kaynaklanan kusurlar vardır ve bunlar vezne de etki etmiştir. Eserin dili yukarıda da işaret edildiği gibi XIII. yüzyıl Azerbaycan Türkçesinin ve kısmen de Eski Türkçenin özelliklerini taşımaktadır. Hasanoğlu'nun Horasan'ın İsfarayın / Asfarayın bölgesinde doğsa da Azerbaycan'ın Güney bölgelerinde yaşadığı ve buradaki dilin özelliklerini benimsediği mesnevinin dili ve kullanılan ifadelerden de anlaşılacaktır. Mesneviden rastgele seçilen aşağıdaki kelimeler, eserde geçen ifadeler ve deyimler tamamen Azerbaycan Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır, eser yayımlandığında ileri sürülen sav daha iyi anlaşılacaktır:

acmağ= acıkmak; avınmağ= sakinleşmek; aylamağ= söylemek / demek / yaratmak; bil = bel; beñdeş = benzer, eş; buçığ= bucak, köşe, irak yer; bulaşmağ= rahatsız etmek; bulun / buluñ= bucak / bucak; buncılayın= böyle; bunar= pınar; ibçin / ipçin= tamamen, büsbütün, özenle; cicik= meme, göğüs; çağa= bebek; çalmağ= vurmak, dövmek; çekişmek= tartışmak; danmağ= yadsımak; dañamağ= dikkatle bakmak, izlemek; değşürülmek= değiştirilmek; dirmek= toplamak; doğar= cinsiyet organı; dönügün= ertesi gün; durmağ= ayağa kalkmak, uyanmak; kiçi / ir= büyük küçük; kürdân= kurt gibi; küyegü= damat;

qarañu= karanlık; qut= egemenlik, hakimiyet (Üreyinde qut olmak= Açlığını bastırmak); öyke= hiddet, öfke; sayıq= uyanık; sov= haber, söz; söyünmek= sönmek / sevinmek; talu / tal / dal= sırt, arka; taña / dana= şaşkınlık ifadesi; toğar / doğar= ömür miktarı; ton / don= elbise; yad= akıl / yabancı; yil / yél= rüzgâr.

Hasanoğlu, gazellerin bir kısmını mesneviyi yazdığı remel, bazılarını da hezec bahriyle yazmıştır. Mesnevisinin hatimesindeki gazelin ikinci beytinde problem vardır, çünkü gazelin tamamında hâkim olan bahre bu iki beytin vezni uymamaktadır. Hatta yalnızca bu da değil, mesnevinin birçok yerinde aruz vezninde problemler göze çarpmaktadır. Hasanoğlu'nun hem mesnevisini hem de gazellerini yazdığı bahirler yani *remel* ile *hezec* Türk edebiyatının geleneksel millî ölçüsü heceye yakın olduklarından dolayı bu bahirlerden yararlanmışır. Yalnızca Hasanoğlu değil, genelde Türk şairleri aruzla yazmaya başladıklarında Arap edebiyatının bahirlerini tam anlamıyla benimseyemediklerinden dolayı heceye yakın olan ve kendileri için kolay olan bu bahirleri kullanmıştır. Hasanoğlu da işaret edildiği gibi bu şairlerden biridir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ALICI, L. (2014). *Eski Türk Edebiyatına Giriş Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTAYLI, S. (2018). *Hasanoğlunun Siratin Nebi Adlı Əsərində Bəzi Mifik Obrazlar*. *Poetika.izm*. Bakı: Elm və Təhsil: 138-145.
- BAYRAM, Y. (2009). *Klasik Türk Edebiyatı, 13. Yüzyıl*. Ankara.
- ÇİÇEKLER, M. (2004). "Mesnevi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 29: 320-324.
- DADAŞZADƏ, A. – Q. CAHANI (1967). *Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Mə'ruzələri*, Bakı. XXIII/11: 69-73.
- DEVELLİOĞLU, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Akaydın Kitabevi.
- DEVLETŞAH, S. (1977). *Devletşah Tezkiresi-II*. (çev, s. Necati Lugal). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- ERTÜRK, M. (2005). "Mikdād b. Esved". *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara. 30: 49-50.
- FLEMMING, B. (1975). "Hasanoğlu'nun Bir Gazeli". *I. Türk Dili Bilimsel Kurultayı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 331-341.
- HASANOĞLU, İ. (istinsah tarihi 1802). *Siretin Nebi. h. 1217*. (müstensih Hasan Şükrü). İstanbul.
- HƏŞİMLİ, H. (2017). *Azərbaycan Dilində Lirik Poeziyanın İnkişaf Yolu (XIII Əsr-XIV Əsrin Əvvəlləri)*. Bakı: Elm və Təhsil.
- İPEKTEN, H. (1996). "Gazel". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 13: 440-442.
- İPEKTEN, H. (2015). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- KAFKASYALI A. (2004). "İran Türkleri ve İran Türk Edebiyatı". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. XXIV: 99-132.
- KANAR, M. (2007). "Nizâmî-i Gencevî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 33: 183-185.
- KARABEY, T. – B. ŞİĞVA (2016). *Manzûm Sîret-i Nebî*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- KARAIŞMAİLOĞLU, A. (2010). "Şebüsterî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 38: 400-401.
- KAYA, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- LEVEND, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MENGI, M. (2015). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MEZID, Ö. bin (1982). *Mecmuat-ün Nezair*. (hızl. Mustafa Canpolat). Ankara: A.Ü. Basımevi.
- ÖZFIRAT, B. (2014). "Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri, S. Velî'nin Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî'si". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 12: 93-134.
- ÖZFIRAT, B. (2019). *Kitâb-ı Sîretü'n-Nebî*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş..
- SAMI, Ş. (2010). *Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞENTÜRK, A. A. - A. KARTAL (2014). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ŞULUL, K. (2019). *Siyer Usûlü*. İstanbul: Ensar Yayınevi.
- TERGIB, A. (2010). "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı). III/15: 221-232.
- TOKMAK, A. N. (1995). "Evhadüddîn-i Merâğî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 11: 520-521.
- TOVEN, M. B. (2004). *Yeni Türkçe Lügat*. (hızl. Abdülkadir Hayber). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TURAN, S. (2007). "Aşkın Terennümü, Eski Türk Edebiyatında Gazel". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. V/10: 155-196.
- VURĞUN, S. vd. (1960). *Azerbaycan Edebiyatı Tarixi I*. Bakı: Elmler Akademiyası Neşriyyatı.
- YAMAN, A. (2009). "Siyer". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 37: 316-319.
- YAZICI, T. (1997). "Hâkanî-i Şirvânî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara. 15: 168-170.